

שיימינג ברשת ובבית: ביוש עושי עוול לעומת כבוד הבריות

לפני תשע שנים, בחודש פברואר 2015, המריאה מנתב"ג לוורנה בבולגריה, טיסת ישראייר שזכתה לכינוי "טיסת השוקולד". נוסעים שיכורים פנו לדייל בבקשה לקנות שוקולד פטור ממכס ועקב התנהגות קודמת, נמנעו הדיילים למכור להם. הם פתחו בקללות, צרחות ואיומים שזעזעו את המטוס.

הדיילים לא תבעו את הנוסעים על העלבת עובד ציבור, אלא פעלו בדרך שונה ויותר אפקטיבית: הם הפיצו ברשת את סרטוני ההתבהמות ואלו התפרסמו בכל העולם והוקיעו את הנוסעים. אחד הדיילים מספר¹ שמאז פרסום הסרטון, פחתו משמעותית אירועי התפרעות בטיסות.

ההתפתחות הטכנולוגית מעניקה כלי עוצמתי לכל אחד: מכשיר טלפון שהוא רשת תקשורת. אם בעבר, הדרך להתמודד עם עושי עוול הייתה לפנות למשטרה ולגדל זקן לבן עד לקבלת מענה, היום מכשיר הטלפון עושה דין מהיר עם המנוולים. רימו אותך בבית מלון? זלזלו בך במסעדה? חסמו לך את החניה? רשות ממשלתית התעלמה ממך? מכשיר הטלפון יעניש את הפושע.

הבה נדון היום בעמדה ההלכתית בנושא ביוש עוברי עבירה. הטענה שלנו תהיה, שבעוד שהחוק מעמיד בראש סדר היום את זכות "חופש הביטוי" ולכן מותר לאדם לפרסם כל דבר - כל עוד הוא אמת מוחלטת ומטרת הפרסום היא עניינית ולא אישית (הענשת עושה עוול ולא על רקע פוליטי ותחרותי וכו'), הגישה ההלכתית הפוכה: אסור לומר שום דבר על אחרים, עד שמוצו כל הדרכים האחרות לפעול בהן, והנזק שייגרם לעושה העוול, לא יהיה גדול מזה שייקנס בו בבית הדין.

ההלכה מציבה בראש סדר העדיפויות את חובת "**כבוד הבריות**". כבוד האדם הוא עצם מה שהוא וערכו כשליחו של הקב"ה. לפיכך פגיעה בכבודו, משולה לפגיעה בחייו וביכולתו לבצע שליחותו בעולם. זה נשק יום הדין, שנדרש שיקול דעת מעמיק לפני שנוקטים בו.

חשיבות הנושא עצומה ונוגעת לכולנו. אנו נוטים להקל ראש בביוש וקל מאוד לחטוא בו. מושג הביוש הוא הרבה יותר רחב מלשון הרע והוא עלול להיתפס כקל יותר. בעוד שלשון הרע מתקיים מאחורי גבו של המדובר ובתיאור גנותו ממש, ולכן חומרתו מובנת, הנה ביוש מתרחש גם בפניו של המדובר וגם בדברים שאינם גנות ממשית ולכן עשוי להיתפס כקל יותר. אבל האמת היא, שבעל שלועג לאשתו על כישורי הבישול שלה או אישה שמבזה את דברי החכמה של בעלה או כישורי תליית התמונות שלו - ובטח בפני אחרים - גורמים ביוש עמוק שהוא אינו פחות חמור ומסוכן מלשון הרע.

כדי להבין את העניין, נדון בשתי הלכות תמוהות מאוד שנראות לכאורה 'קטנוניות' ודקדקניות. הראשונה במרכז פרשתנו והשנייה מהפסוק שחתם את הפרשה הקודמת, פרשת מתן תורה.

פרשת "משפטים" היא הפרשה הח"י מתחילת התורה וכל עניינה הוא "תורת חיים". להוריד את התורה אל תוך החיים. מיד אחרי שקיבלנו את התורה מהר סיני, מממשים את עיקר עניינה: לקדש את החיים עצמם ולחיות חיים שלמים שהם ראויים ומתוקנים. התורה מדברת על דיני עבדים ושומרים ודיני אדם ובעלי חיים שהזיקו, הכול כדי להנהיג מסגרת של חיי שגרה וחומרות לשם שמים.

בין היתר, זורעת הפרשה כמה דינים הקשורים בכבוד הבריות: בפתח הפרשה מוזכר דין "וטוב לו עמך". לפיו מי שקונה עבד עברי, קונה אדון לעצמו ולכן צריך לתת לעבד תנאים זהים לבני הבית. הוא אוכל אותו בשר שהם אוכלים וישן על אותם מצעים שהם ישנים ואם יש רק כרית נוחה אחת - הוא קודם לקבל אותה כדי לשמור על כבודו.

עוד מצווה המשך הפרשה על "דמי בושתי": אדם שפגע בגופו של חברו וגרם חבלה שגרמה גם לבושתו - משלם גם על בושתו, מעבר לשאר התשלומים של ריפוי, צער, נזק ושבת. בהמשך הפרשה נאמרת **קולא** בגלל כבוד הבריות: זקן ואינה לפי כבודו - פטור ממצוות השבת אבדה.

¹ <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4745867,00.html>

אבל מעל ומעבר הוא דין כבודו של הגנב. יהודי שהתדרדר לפשע ושלח ידו בחפצי רעהו - משלם כפל. גם מחזיר את הגניבה וגם משלם את ערכה. זאת להענישו על כך שרצה להרבות ממנו בגניבת החפץ ולכן משלם מדה כנגד מדה את ערך החפץ וממעיט ממנו בזה.

אבל אם גנב שור או כבש ולא הסתפק רק בגניבה, אלא העמיק את רשעותו וטבח או מכר אותם – הקנס מתייקר במאות אחוזים: הוא משלם חמש פעמים את דמי השור וארבע פעמים את דמי הכבש.

1. שמות כא, לז: כי יגנב איש שור או שה וטבח או מכרו - חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה.

בבא קמא סז, ב: אמר רבי עקיבא: מפני מה אמרה תורה טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה? מפני שנשתרש בחטא [העמיק ושנה בחטאו].

האברנבאל מוסיף בטעם כפל ושילוש הקנס: הוא משלם על כל מעשה ומעשה שהוסיף ברשעותו – כפל על עצם הגניבה, עוד תוספת על שקשר ועקד השור ועוד שהשכיבו לארץ ועוד ששחטו.

אברבנאל: הגנב נתחייב בתשלומי שנים אם היה עדין בידו להשיבו לבעליו. אמנם כשקשרו ועקדו לטבחו כבר גנבו שנית, וכאשר הרביצו על הארץ שליטית, וכששחטו ארבע - כי כל מעשה מאלו הוא פועל רעה ומגונה בעצמו. וכן בעניין המכירה והפשרה והמסירה לקונה וקבלת המעות ממנו.

בטעם החומרה בטביחת ומכירת שור ושה דווקא ולא במכירת מטלטלים אחרים, כותב הרמב"ם שהם פרוצים לגניבה ורגילים להיגנב וככל שהעבירה מצויה - ראוי להחמיר בה כדי לסלק החטא.

מורה נבוכים ג, מא: כל שיהיה מן העבירה והחטא יותר נמצא וקרוב להיעשות, ראוי שיהיה עונשו יותר קשה כדי שיימנעו ממנו. מפני זה תשלומי גונב צאן הם כפל תשלומי שאר המטלטלים, רצה לומר תשלומי ארבעה, ובתנאי שהוציאם מתחת ידו במכר או ששחטם. מפני שמנהגם על הרוב להיות בשדות ואי אפשר לשמרם כמו ששומרים הדברים שבתוך המדינה. ומפני זה דרך הגונבים אותם שימהרו למכרם עד שלא יודעו אותם או לשחוט אותה בעבור שתשתנה צורתם. ותשלומי גנבת הבקר הוסיף בו אחד מפני שגנבתן קלה יותר, כי הצאן ירעו מקובצים ואפשר לרועה לשומרם ויותר אפשר לגנבם בלילה. אמנם הבקר ירעו מפוזרים ותרבה בהם הגנבה.

כאן עולה השאלה המרכזית שלנו: למה ההפרש בין טובח ומוכר שור לכבש? למה תשלומי השור הם פי חמש, בעוד שתשלומי הכבש הם רק פי ארבע? הרי טביחת שניהם תדירה ובשניהם עשה אותה כמות מעשים רעים ומגונים שכל אחד מהם מחייב תשלום?

הרמב"ם יישב בפשטות בתוך דבריו הנ"ל: גניבת השור מצויה יותר, מפני שהבקר מטיילים בפני עצמם, בעוד שהצאן צועדים יחד בקבוצות וקל יותר לשומרם ועיקר גניבתם רק בלילה.

רש"י אינו מביא את ההסבר הפשוט הזה, אלא מעתיק שני טעמים מהגמרא:

רש"י: אמר רבן יוחנן בן זכאי: חס המקום על כבודן של בריות: שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפיו – משלם חמשה, שה שנסאו על כתפו – משלם ארבעה. אמר רבי מאיר: גדול כחה של מלאכה, שור שבטלו ממלאכתו – חמשה, שה שלא בטלו – ארבעה.

הטעם השני של רבי מאיר מובן לגמרי: בשור קונסים את הגנב בתשלום נוסף, משום שמעבר לעצם הגניבה, גרם לבעל הבית נזק במניעת השור ממלאכת חרישה, משא"כ הכבש שאינו עושה מלאכה.

אבל הטעם הראשון שהביא רש"י, ראוי לדיון עמוק²: רבן יוחנן בן זכאי אומר (שלא מוסיפים קנס אצל שור, אלא להיפך) בגניבת כבש מעניקים הנחה לגנב, משום שהוא התבזה בסחיבת השה על כתפיו. כשהגנב מובא לבית הדין ונאלץ להכיר בגניבתו, הוא מתבזה בכך שנדרש לסחוב את הכבש על כתפיו בעת שברח עמו אחרי הגניבה, משום שהכבש צועד לאט והגנב מרימו על כתפו כדי למהר בבריחתו. ולכן הוא ראוי בהקלת העונש, משום שכבר נענש בהתבזותו בסחיבת הכבש.

² בגמרא מובאים הטעמים בסדר הפוך: תחילה דברי רבי מאיר ואחריו רבן יוחנן. אבל רשי מקדים דברי רבי יוחנן ומשמע שזה הטעם העיקרי בפשט, ראו בארוכה לקו"ש טז דלקמן, ולכן הקושיה בפנים מתעצמת.

וכל אחד תמה: ראשית, מה אכפת לי מהבושה של הגנב? שלא יגנוב ולא יתבזה? ואם נקרעו לו המכנסיים כשהשתלשל מהחלון, נעניק לו הנחה כי נדרש לקנות מכנסיים חדשות!?

יתירה מכך: הרי מדובר בבושה מועטה ושולית לעומת עצם הגניבה? מדובר באדם שהתפרסם בכל ישראל כמי שפרץ באמצע הלילה ושלח ידיו בחפצי רעהו ומה תוספת הבושה בכך שגנב כבש שנדרש לנושאו על כתפיו? מה גם שלכאורה אין בכלל בושה לגנב, משום שאדם שהתדרדר לפשע, איבד מזמן את כבודו ומעמדו בעיני עצמו?

ליקוטי שיחות טז/263: איך יתכן ש'כבודן של בריות' הוא כל כך נוגע, עד שעבור ביזיון קטן כזה, מפחיתים את ערך הגניבה?

ככל שההלכה הזו תמוהה ונדמית כנתפסת ל'קטנות', ההלכה הבאה תמוהה שבעתיים. אחת התגליות ההיסטוריות החשובות שנחשפו אחרי שחזרנו לשומרון במלחמת ששת הימים, היא מזבח יהושע בן נון או בשמו המוכר: "מזבח הר עיבל" (ראו ויקיפדיה בערכו). ארכיאולוג נודע בשם פרופסור אדם זָרְטֵל מאוניברסיטת חיפה, ביצע סקר מקיף סביב "הר מנשה" בשומרון וגילה על פסגת הר עיבל, משטח אבן להקרבת קורבנות.

העובדה המפתיעה היא שהאבנים גולמיות ולא מסותתות יפה, וכן מעלה הדרך לפסגת המזבח היא על גבי כבש עפר ולא מדרגות. הדבר מוכיח כי מדובר במזבח יהודי קדום בו התקיימו שתי המצוות האחרונות שחתמו את הפרשה הקודמת. הפרופסור טען כי העובדות הסביבתיות מעידות כי המזבח הוא מתקופת הכניסה לארץ, שהרי בני ישראל נכנסו לארץ מאותו אזור סמוך לנהר הירדן והוא המזבח שהקים יהושע בן נון למעמד "הברכה והקללה" כמתואר בדברים כז ויהושע ח.

2. שמות כ, כא: ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה: ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליי.

בנוגע לפסוק האחרון – שלא להתקין מדרגות בדרך למזבח אלא כבש משופע, מסביר רש"י:

רש"י: כשאתה בונה כבש למזבח, לא תעלהו מעלות מעלות, אלא יהיה חלק ומשופע: 'אשר לא תגלה ערותך' – שעל ידי המעלות אתה צריך להרחיב פסיעותיך, ואע"פ שאינו גילוי ערוה ממשי, שהרי כתוב 'ועשה להם מכנסי בד', מכל מקום הרחבת הפסיעות קרוב לגילוי ערוה ואתה נוהג בהם מנהג ביזיון. והרי דברים קל וחומר: ומה אבנים הללו שאין בהן דעת להקפיד על ביזיון, אמרה תורה הואיל ויש בהן צורך לא תנהג בהן מנהג ביזיון, חרבך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על ביזיון, על אחת כמה וכמה.

הלכה מדהימה: הרחבת הרגליים בעת הטיפוס במדרגות הוא זלזול ופחיתות כבוד **לאבני המזבח** ומראה כאילו אין בהן צורך ואינן חשובות.

נשים לב היטב: לא מדובר על זלזול תודעתי בקדושת המשכן ונוכחות ה' במשכן, אלא חשש זלזול **באבנים עצמן**. כהדגשת רש"י: "ואתה נוהג בהם מנהג ביזיון ... הואיל ויש בהן צורך". [ההכרח בכך (ראו לקו"ש כא/120 ואילך): בכלל המשכן ואפילו בקודש עצמו, מותר להלך במהירות ובפסיעה גסה, ואדרבה, זה מראה שחרד מקדושת המקום ולכן הולך במהירות. דווקא באבני המזבח אשרה תורה, משום שהטיפוס המהיר על האבנים, מראה זלזול בהן עצמן].

והתמיהה מטפסת לשיא: קודם דובר על רגישות יתירה לכבוד האדם, אבל כאן למדים שצריכים לגלות רגישות יתירה לכבוד אבנים?! מה אבנים מרגישות? בפרט שמדובר בזלזול שולי ביותר, שהרי הכהנים היו לבושים מכנסי בד ורגליהם לא היו חשופות וגם הטיפוס הוא מעשה שגרתי ורגיל?

רש"י מוסיף כי הרגישות לכבוד האבנים, נועדה ללמד קל וחומר לאדם: אם צריך לגלות רגישות לכבוד האבנים ולצורך שיש בהן, קל וחומר לאדם שהוא עשוי בדמות יוצרו ומרגיש בביזיונו.

ועדיין הדברים תמוהים: מה מוסיף הלימוד על המובן מאליו? מדוע לצוות ציווי קיצוני כזה – שלא לטפס במדרגות על המזבח – בשביל ללמוד איסור שיימינג לאדם?

ובכלל, האם אין מספיק אירועים הקשורים לאדם ומבטאים את חשיבותו?! למשל, הסיפור הבלתי נתפס עם תמר: בתחילה הייתה נשואה לער, בנו הגדול של יהודה. אחרי שער נפטר בלי ילדים היא נישאה לאונן, בנו השני, במטרה שהוא ייבם אותה ויקים זרע לאחיו. אחרי שגם אונן נפטר בלי ילדים, היא ביקשה מיהודה לשאת את בנו השלישי, שלה. יהודה חשש מהמזל הרע שלה ולא התכוון להסכים. כדי שלא לפגוע בה, אמר שהוא ימתין עד ששלה יגדל. תמר ישבה וחיכתה וכשחלף הזמן ולא נענתה, החליטה לגרום ליהודה עצמו ליבם אותה ולהקים המשך לבניו.

היא ישבה עם פנים מכוסות על אם הדרך ויהודה פנה אליה. היות שלא היה באמתחתו כסף, הפקיד בידיה את המטה והחותמת האישיה כעירבון. אחר כך שלח חברו לקחת את חפציו, אבל היא כבר לא הייתה שם. חלפו שלושה חודשים וכל העיר רעשה שתמר האלמנה "הרתה לזנונים". היא הובאה בפני הרב הגדול – יהודה עצמו – והוא דן אותה למיתה חמורה בשריפה. תמר הייתה אמורה להטיח בפניו את האמת ולהציל את עצמה, שרק רצתה להקים זרע לבניו ולא להיות מופקרת לזנות. אולם היא ידעה מה זה יעשה לו. איך יביטו האנשים על הרב המפורסם שנטה מהדרך לאישה מכוסת פנים. היא אמרה: "מוטב להשליך עצמי לכבשן האש ולא להלבין פני חבר ברבים".

בבוקר השריפה עשתה ניסיון אחרון אולי יהודה יודה מעצמו. בדרכה לכיכר העיר, ביקשה מהעגלון לזרוק שקית קטנה בבית הרב. יהודה קיבל את המעטפה עם החותמת והפתילים ונעשה לו חושך בעיניים. הוא הבין הכול. בלי להתלבט הוא גילה אצילות נפש מדהימה והכריז שתי מילים: "צדקה ממני – ממני היא מעוברת". תמר ושני עובריה ניצלו ממוות. (לא פלא שגדלות הנפש של יהודה ותמר, הביאה את "פרץ", אבי זרעו של דוד המלך, ממנו יצמח המלך המשיח מהרה יגלה אכי"ר).

ובכן, האם זה לא מקור עצום ללמוד איסור ביוש?! למה לצוות קל וחומר חיזור כזה מאבני המזבח?

ליקוטי שיחות כא/122: האם כדי ללמד איסור ביוש, צריך להגיע לקל וחומר מאבני המזבח?!

בקיצור, שאלתנו המרכזית עומדת בעינה: מהו המסר המהפכני של התורה בעניין כבוד הבריות?

נחתום את פרק השאלות בתמיהה אחרונה:

בבא מציעא נח,ב: כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים ... שהרי רואים שמסתלק הדם מפניו ופושט חיורון ... אמר דוד: אפילו בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה [כרמז פוגע לחטא בת שבע]? ואני אומר להם מיתתו בחנק ויש לו חלק לעוה"ב, אבל המלבין את פני חברו ברבים אין לו חלק לעוה"ב.

כשהיו רוצים לפגוע בכבודו של דוד, היו שואלים אותו: "הבא על אשת איש מיתתו במה?". זאת כרמז בוטה לחטא בת שבע. דוד היה עונה שעונשם חמור מהבא על אשת איש, שהוא נענש בעולם הזה ויש לו חלק לעולם הבא, אבל המלבין פני חברו (נענש³ בעולם הזה ו) אין לו חלק לעולם הבא.

וכל אחד תמה: למה המלבין פני חברו נחסם בעולם הבא? הרי חטא בדבר שבין אדם לחברו ועונשו אמור להיות כאן בעולם הזה כמו הבא על אשת איש ולא בפן הרוחני בעולם ההוא?

אנו רוצים לטפס שתי קומות בהבנת הערך הקריטי של כבוד הבריות: הוא מכריע **גורלו, ושליחותו של אדם**. נתחיל מההיבט הראשון והפשוט: **כבוד הוא חיים**.

ב. לפני⁴ תשע שנים, במאי 2015, נכנסה אישה עם ילדים ללשכת רישום האוכלוסין בחולון. הפקיד לא קיבל אותה כראוי והיא פנתה למנהל הלשכה, אריאל רוניס, בצעקות כי מזלזלים בה בגלל צבע עורה, היא הייתה כהת עור ממוצא אתיופי. רוניס היה טרוד עם לקוחות אחרים וענה שאם היא

³ **תשלומים על בושות:** ההלכה היא שאדם שבייש חברו – פטור מן התשלומים, משום שהוא לאו שאין בו מעשה ואי אפשר לחייב על נזק מעורפל. רק אם גרם חבלה גופנית שכרוכה גם בבייש – חייב בנזק, צער וכו' וגם בבייש. אמנם הרמב"ם כותב (חובל ומזיק ה) כי ראוי לבית דין לגדור בדבר לפי הצורך ומנדים את המבייש. ומכאן המקור בימינו שבת דין מפרסמים ברבים סרבן גט ועוד עושי עוול.

⁴ <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4660613,00.html>

מאשימה אותו בגזענות, היא לא תקבל שרות בכלל. היא יצאה ופרסמה פוסט ארוך בפייסבוק עם תיאור הסיפור, שצבר הפצה אדירה ואלפי תגובות נגד הפקיד אישית. אחרי כמה ימים הוא לקח את חייו ל"ע ול"ע, אחרי שהגיב בפוסט ארוך, עד כמה פעל כל חייו לשילוב קהלים שונים בצבא ואינו יכול עוד להוציא ראשו מפתח הבית, אחרי כל הדקירות שמוטחות בו.

כבוד הוא חיים. לחיות זה להיות, ולהיות זה לא רק לנשום, אלא להיות בעל ערך, מעמד וחשיבות. לזלזל בכבודו של אדם, זה לשפוך את דמו ולמעט בחייו, לכן התורה מקפידה כל כך על כבודו של הגנב, לומר לך אין בוש קטנה ואין מתבייש קטן. אין בוש שהיא חסרת חשיבות ואין אדם שכבר לא אכפת לו להתבייש. בדיוק כמו שאין חנק קטן או רק דקה קטנה בלי חמצן חס ושלום. כל ביוש הוא מיעוט חיים ולכן הוא גבול אדום שאסור לעבור אותו.

נחמד: כשביישנו מישהו, נניח כתבנו רכילות על חבר והוא מתקשר כועס למה פרסמנו בושתו, אנחנו שולפים שני תירוצים קבועים: אחד, הרי זו בוש קטנה: "מה כתבתי בסך הכול? נפגעים משטות כזו?! על כולם יש סיפורים כאלו, עלי כתבו דברים יותר גרועים...". התירוץ השני הוא על המתבייש עצמו: "אתה נפגע מדברים כאלו?! אתה שכבר ראית הכול בחיים ולא אכפת לך כמה משועממים שמרכלים עליך...". זה המסר של הגנב: אין בוש קטנה ואין מתבייש קטן שכבר לא מתבייש.

3. ספר חסידים סימן נד: איזו היא רציחה שאינה ניכרת לעיניים והעונש גדול מאוד והעבירה קלה [למטה] וחמורה למעלה? הבושה! המבייש פני חברו ברבים או מצערו בפני מי שמתבייש ומצטער.

כדי לחדד את הדברים יותר, רש"י משנה ממנהגו ומצטט את שמו של בעל המימרא: רבן יוחנן בן זכאי. הגמרא מספרת עליו דברים מפעימים: "לא הקדים לו אדם שלום מעולם". כשרבן יוחנן היה חוצה במהירות את השוק, עם פמליית הגבאים והתלמידים שהקיפה אותו, הוא היה מהנהן בראשו לכל רוכל בשוק, יהודי ואינו יהודי. כשעובר אורח היה מנסה לתפוש את תשומת לבו של הצדיק, היה מגלה שרבן יוחנן הבחין בו קודם.

ואל יקל בעיניך: רבן יוחנן בן זכאי היה גדול הגדולים. גם בין ענקי דורו בערב חורבן הבית השני, הוא נחשב לבולט בין כולם. רבן יוחנן הוא החכם היחיד בהיסטוריה שאינו ממשפחת הנשיאים, נכדי הלל הזקן, ובכל זאת מצמידים לשמו את התואר הנכבד "רבן". שכן רבן יוחנן היה גאון המנהיגות, אדריכל היהדות שצמחה אחרי החורבן. במצוקות המצור, כשכולם איבדו את האמונה בעתיד, הייתה לו הדעה הרחבה לחשוב על היום שאחרי ולהעמיד את יסודות כרם דיבנה, ערש צמיחת התורה שבעל פה.

בכל זאת, רבן יוחנן הנהן בראשו לכל נוכרי בשוק. כי הוא ידע מה אנשים צריכים: הערכה. כל מה שאדם צריך הוא לתפוש מקום, ולכן חיוך ומבט חם על הבוקר של ענק כרבן יוחנן בן זכאי – יעשה לו את היום וידחוף אותו קדימה. בהערה⁵ הובא סיפור מופלא.

ליקוטי שיחות טז/263: הגמרא אומרת (ברכות יז,א): 'אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי, שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק'. רואים מכאן עד כמה היה יקר כבוד הבריות בעיני ריב"ז, ואפילו

⁵ מעשה באחד האדמורי"ם הקודמים מויזניץ: בוקר אחד חזר מבית הכנסת הביתה והדרך עברה בשדרה ראשית, רצופת חנויות. בדרך כלל היה האדמו"ר חוצה את הרחוב במהירות, מבלי להביט ימינה ושמאלה, אבל פתאום עצר את הריצה ונכנס לחנות תכשיטים על הרחוב. בעל החנות נדהם ועזב הכול לשרת אותו. "אני רוצה שעון יפה לאשתי", ביקש האדמו"ר. בעל החנות הוציא את המגירה עם השעונים היקרים והציע כמה דגמים. האדמו"ר התבונן בהם והדהים אותם: "אולי יש אישה בחנות? אינני בטוח שאפגע בטעם הייחודי של אשתי. אישה תדע בוודאי לכוון טוב יותר". רעייתו של בעל החנות ניגשה לדלפק, הביטה על השעונים והרימה אחד מהם: "זה מתאים לטעם האצילי של הרבנית ולסוג היחסים שהיא מנהלת". האדמו"ר אישר שזה בדיוק זה, שילם ויצא מהחנות באותה מהירות שנכנס אליה.

הגבאי לא מצא את מקומו: "רבי, סליחה שאני מתערב, אבל מה פתאום נכנסתם? הרי הרבנית אינה זקוקה לשעון, וזה גם לא מכובד שרוב חשוב כמכם ייכנס לחנות באמצע הרחוב? הייתי מרים טלפון לבעל החנות והוא בשמחה היה נכנס אליכם הביתה עם מגירת השעונים?"

"תאמין לי שהרבנית אינה זקוקה לשעון, וגם לי אין כסף לקנות תכשיט יקר כעת, הסיפור אחר: אמש חזרתי מתפילת ערבית ושמעתי צעקות מתוך החנות: 'כלומניקית, כבר שבועיים לא מכרת כלום, בשביל מה באת לעבודה? תישארי בבית ולא תתפסי מקום כאן...'. זה היה בעל החנות שהתפרץ על אשתו. החלטתי להשיב את כבודה של האישה ולהראות לבעלה עד כמה היא משמעותית..."

כלפי נכרי ואפילו נכרי הנמצא בשוק (תואר רחובי). על אחת כמה וכמה שהגנב כבר התחרט על גניבתו ולכן יש משמעות אפילו לביזיון קטן ביותר.

בכך מובנת ההכרעה החמורה והקשה מאוד להבנה של תמר: כיצד מקבלת החלטה למות היא ושני עובריה בתוך האש ולא לפגוע בכבודו של יהודה? למה כבודו של יהודה עדיף על חייה וחיי עובריה? הרי "וחי בהם" ו"חייך קודמים"? אנו רגילים לצטט "מוטב לאדם להשליך עצמו לכבשן האש ולא להלבין פני חברו ברבים". אבל מה באמת היגיון הדברים? למה מוות עדיף על כבוד הזולת?

כי תמר ידעה שלבייש זה לשפוך דמים ושפיכות דמים היא ירהג ואל יעבור. שפיכות דמים היא לא רק בחרב, היא גם בעט ומקלדת, והיא גבול שלא חוצים אותו. לכן תמר חשבה שחייה ועובריה, אינה קודמים לחיי יהודה. (חיי שלושה אינם קודמים לחיי אחד, כי ערך החיים אינסופי ואינו נמדד בכמות).

בהערה⁶ הובאה הארה חיונית, בשאלה שעלולה להציק לשומעים.

עד כאן מהלך אחד בהבנת חשיבות הכבוד. אבל הוא לא מספיק: הבנו למה להחמיר עם הגנב, שהוא אדם עם רגשות חיוניים. אבל למה להחמיר בכבוד אבני המזבח שאינן נפגעות מביוש? גם איננו מבינים השאלה האחרונה: למה המלבין פני חברו נענש בעולם הבא ולא בעולם הזה?

רש"י מוסיף שלוש מילים לגבי אבני המזבח, שמרימות את נושא כבוד הזולת לפסגות נאצלות: "אבנים הללו ... יש בהן צורך לא תנהג בהן מנהג בזיון, חברך שהוא בדמות יוצרך ... עאכו"כ".

הבעיה העמוקה בביוש היא לא רק הבושה למטה, אלא הבושה לקב"ה. הפגיעה בכבודו של הבורא. כל נברא הוא יצירה שהקב"ה עמל עליה, לתת לה צורה וייחודיות משלה. הכול משום ה"צורך" שיש בה. השליחות שלה עלי אדמות, המשימה לשמה נבראה בהכשרת העולם לכבוד הבורא ולגאולה.

מנגד, ביזוי אבן ביוש לבורא ולשליחות עצמה. היא אמירה כי הבורא אינו חשוב והשליחות שלה ככבש לעליית הכהנים על המזבח אינה חשובה. גם אם האבן אינה חשה בושה - הקב"ה מרגיש.

בכך מקבלים עומק עצום על האדם עצמו: מדוע באמת האדם הוא כבודו? למה באמת הכבוד הוא החיים ובלא כבוד אי אפשר לחיות? כי הכבוד הוא החיים הרוחניים. הוא אמירה שיש בך צורך ויש תכלית לקיומך, בעוד שהביוש הוא זלזול בעצם תכליתו של האדם והוא כאילו אמירה נוראה: אתה מיותר, אתה כישלון, העולם היה מסתדר מצוין בלעדיך.

מי שביטא זאת היטב היה אותו "ריקא" בסיפורו של רבי אלעזר בן רבי שמעון. במענה לתגובתו המזלזלת של רבי אלעזר "האם כל בני עירך מכוערים כמותך?", ענה שלוש מילים חדות: "לך לאומן שבראני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שיצרת". כלומר: לא ממני אתה צריך לבקש סליחה, אלא מהאומן שיצר אותי וכישלוני הוא עדות לכישלוננו חס ושלום, ולייתור השליחות שלי⁷.

תענית כ,א-ב: מעשה שבא רבי אלעזר (בן ר') שמעון מבית רבו והיה רכוב על החמור ושמו שמחה גדולה והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה. נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר. אמר לו שלום עליך רבי, ולא החזיר לו. אמר: ריקה, כמה מכוער אותו האיש, שמא כל בני עירך מכוערין כמותך? אמר לו: איני יודע, לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית. ידע שחטא וירד מן החמור ונשתטח לפניו. אמר איני מוחל עד שתלך לאומן שעשאני ותאמר כמה מכוער כלי שעשית.

⁶ עולה השאלה לגבי מטרידנים ופוגעים בימינו: האם אסור להלשין עליהם מטעם מוטב להשליך עצמו לכבשן האש ולא להלבין פני חברו? חשוב לבאר שהדברים אינם דומים כלל: יהודה לא פגע בתמר בכוח ולא היה מסוכן לבריות ולתמר עצמה. ובעיקר, היא פיתתה אותו ביושבה על אם הדרך ולכן סברה שחייה אינם קודמים לשלו. אבל כשמדובר על אדם שקם ופגע בכוח והנפגע צריך את הסליחה שלו כדי להשתקם, וכל שכן אם הוא עדיין מסוכן לבריות – בוודאי שהוא בגדר "רודף" שחייבים לעצרו בכל דרך.

⁷ בכך מובן היטב סיפור הגמרא על חוני המעגל: כשקם משנתו ונכנס לבית המדרש, שמע אומרים הלכה בשמו. כשאמר להם: "אני חוני", צחקו ולעגו ולא האמינו לו. הצטער וביקש מהקב"ה למות. נשאלת השאלה, למה זה סיבה למות אם לא יודעים שהוא חוני? שילך לעיר אחרת ויתחיל חיון מחדש בתור אברהם ברקוביץ? אבל כבודו של אדם הוא הכוח למלא שליחותו ואם לא יודעים שהוא "חוני" עם מלוא כבודו והדרתו, אינו

עוד ידועים דברי התורה: כשנענש אדם בבית דין ונתלה על העץ, לא משאירים את הנבלה תלויה, משום ש"קללת אלוקים תלוי". כישלוננו של אדם הוא בסופו של דבר כישלוננו של הבורא כביכול, והוא בוש בבושה. כמשל לשני אחים תאומים שנראו אותו דבר, וכשאחד נתלה – הוי בוש בבושה לשני.

בכך מובנים היטב דברי דוד המלך: "המלבין פני חבריו ברבים – אין לו חלק לעולם הבא". כי לא מדובר רק בחטא שבין אדם לחברו, אלא בראש ובראשונה בחטא שבין אדם למקום.

הנה סיפור מושלם: כל מי שנכח במחיצתו של הרבי מליובאוויטש או ראה סרט וידאו ממעמד תפילה בנוכחותו, מכיר את התנועה של השענת המצח על היד. בחזרת הש"ץ ולאורך התפילה היה הרבי מקפיד להביט בכל מילה בתוך הסידור ולכן היה משעין את מצחו על ידו ומביט לתוך הסידור.

פעם שמו לב כי הרבי עומד זקוף לאורך חזרת הש"ץ ואינו נשען על ידו. זה חזר שוב, עד שחסיד בעל לב גילה את הסוד. היה שם בחור ישראלי בשם שמעון. הוא היה עיוור ל"ע, פניו היו מעוותות ואדומות כמו אש. היו אנשים שברחו ממנו וחששו לעמוד לידו, אבל הרבי לא רצה שייראה כאילו הוא מסתיר פניו משמעון ולכן בכל פעם שנכח בתפילה, לא היה מכסה פניו.

אבל התנועה השגרתית של הרבי לא הייתה מביישת את שמעון, הוא הרי עשה אותה בכל יום, ובעיקר: שמעון היה עיוור ולא הבחין בתנועה של הרבי. אולם שמעון לא היה מתבייש, אבל הקב"ה מתבייש כשמבזים בריאה שלו ואומרים שהיא אסון לאנושות ומיותרת לבריאה חס ושלום.

תוכן מליקוטי שיחות כא/3-122: אף שהאבנים אינם בכלל בגדר הרגשת ביזיון, אבל על ידי מנהג ביזיון בהם, מבזים את ה'צורך שלהם', את הכוהנים שצריכים לאבנים כדי לטפס למזבח ואת כל ישראל שמזבח נברא להאריך ימיהם. קל וחומר לאדם שהוא "בדמות יוצרך" והקשר שלו לקב"ה בולט ויכיר וכבודו חשוב שבעתיים, וגם מקפיד על ביזיונו והביזיון פוגע ומשפיל מצדו עצמו.

נשוב לשאלה בה פתחנו: ביוש עושי עוול. בעיקרו של דבר⁸, על פי ההלכה יש מושג שנקרא "לשון הרע לתועלת" ובמקרים מסוימים, מותר לבייש אדם על עוול שביצע, מתוך מחשבה כי אור השמש יחטא את העבירה. אבל השיעור שלמדנו מבהיר עד כמה זה חייב להיות נשק אחרון. רק לאחר שנקטנו בכל דרך אחרת כדי להוכיח החוטא, וגם ווידאנו היטב שהבושה הנוראה לא תגרום נזק יותר גדול ממה שהיה נענש בדיון מסודר בבית דין.

למעשה, כדאי לשאול רב מורה הוראה לפני שנוקטים בנשק כזה וכך נודא שאיננו נסחפים בכעס. גם מבחינה חוקית, בתי משפט מוצפים בתביעות לשון הרע, ולכן כדאי להתייעץ קודם עם איש מקצוע.

השלכה נוספת לעניין שלום בית: ידועים דברי הרמב"ם בהלכות אישות פרק יד: "ציוו חכמים שיהא אדם מכבד את אשתו יותר מגופו ואוהבה כגופו". הרמב"ם מקדים את הכבוד לאהבה וקובע שעיקר הצורך של בני זוג זה מזה הוא כבוד, יותר מאהבה.

הדברים חשובים שבעתיים בעידן המודרני של ימינו. אנשים אינם מתחתנים בימינו בשביל צרכים פיזיים כממון (ואפילו ילדים, אצל מי שאינם שומרים תורה ומצוות). נשים יכולות לפרנס את עצמן, ומי שאינו שומר תורה ומצוות, יכול ללדת בדרכים נוספות (למרבה הצער). אנשים מתחתנים מסיבה אחת ויחידה: כדי להיות יקרים בעיני מישהו. למלא צורך נפשי של שותפות ולהפוך שני נפשות לנשמה אחת. לכן בני זוג חייבים להעמיד במרכז הקשר את הרגישות לעולמו הנפשי של הזולת.

בעל טוען: "מהי רוצה? היא מקבלת כמה כסף שצריכה". אישה טוענת: "מהו רוצה? אני עושה הכול לנהל את הבית". אבל היא לא רוצה כסף והוא לא רוצה אוכל. שניהם רוצים להיות משמעותיים ומרכזיים בעולמו של הזולת וכשם שכן זוג לא היה מעלה בדעתו להימנע מהבאת פרנסה או מהכנת אוכל – כך שום בן זוג לא יכול להרשות לעצמו למעט בכבוד הזולת.

אנו חיים בסולם "מסלאו" הפוך: אם בעבר היה העיקר ביטחון ורווחה גשמיים ורק במעלה הסולם, עמדה הרווחה הנפשית, כיום התהפך הסולם והביטחון והרווחה הגשמיים מובנים מאליהם, ועיקר חובת בני הזוג הוא המדרגות העליונות, הנפשיות והרוחניות.

⁸ ראו בארוכה: <https://www.yeshiva.org.il/midrash/41596>

נסיים בסיפור נפלא: פעם הגיע החפץ חיים לשבות בעיר אחת ואחד העשירים זכה שאצלו יניח הצדיק את ראשו. לאושרו לא היה גבול: החל מיום רביעי דלקו האורות במטבח אצלם. אשתו עבדה יום ולילה כדי להכין את המטעמים המשובחים ביותר עבור האורח הנכבד.

בליל שבת שב המארח עם אורחו הדגול מבית הכנסת ומצאו שולחן ערוך. אולם כשהתיישבו גילה העשיר שהחלות לא היו מכוסות. עם כל הטרדה, בני הבית שכחו לכסות את החלות במפה. הוא נבהל לחשוב שהחפץ חיים יחשוד אותו בבורות וחוסר יראת שמים, ולכן פנה בצעקה לאשתו: "תגידי, את לא יודעת שיהודים מכסים את החלות במפה לפני הקידוש?".

האישה שכבה ממוטטת על הספה והחווירה בבושה. אחרי כל הטרחה לכבודו של האורח, מה שנשאר הוא שאינה יודעת שיהודים מכסים את החלות... מבוישת קמה ממקומה להביא את המפית.

החפץ חיים הביט במארח ושאל: "יהודי יקר, למה מכסים את החלות במפה?". האישה שמח להפגין את ידיעותו: "כדי שהחלות לא יחושו בושה מכך שמקדימים להן את היין. הן יותר חשובות מהיין והיו אמורים לקדש עליהן ולכן מכסים אותן כדי שלא יחומו מבוכה מכך שמקדימים לקדש על היין".

"נו", אמר החפץ חיים, "החלות באמת מרגישות בביזיון?! האם הייתה חלה שברחה לבכות במיטה שחבריה ביישו אותה? האם חלה שכבה על הספה אצל הפסיכולוג והתלוננה שאימא שלה לא אהבה אותה?!... ובכל זאת החמירו חז"ל לחוש לכבודה! אז מה עם כבודה של אשתך? האם לא ראוי ללמוד בקל וחומר מהרגישות לחלות?!..."

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**